

Gromon András: Az illúzióromboló Jézus

Az idegen szavak szótárának meghatározása szerint az illúzió „hiú reménység, önáltatás, önámítás”. Az alábbiakban kicsit tágabb értelemben használom ezt a fogalmat: alaptalan/téves felfogás, vélekedés, ill. alaptalan/téves vágyakozás, reménykedés – és bemutatom azokat a főbb területeket, amelyeken Jézus lerombolta (vagy legalábbis igyekezett lerombolni) kortásainak illúzióit (és ezzel a mieinket is...).

Istenkép

Igaz, hogy nyíltan/közvetlenül csak ritkán, de Jézus egyértelművé tette, hogy szerinte **Isten nem mindenható** (szemben például Márk evangélistával is, aki Jézus szájába adja a maga tételét: „Istennek minden lehetséges”: Mk 10,27).

Amikor először beszélt tanítványainak arról, hogy sokat fog szenvednie a vének, a főpapok és az írástudók által, sőt megölik, akkor Péter magához vonta őt, és elkezdett keményen beszélni vele, mondván: „Isten őrizzen ettől, uram! Semmiképp nem történik ez veled!” Jézus azonban azt felelte erre: „Menj innen mögém, sátán! Kelepce vagy számomra, mert *nem Isten gondolatai* járnak a fejedben, hanem az *emberekéi*” (Mt 16,21-23). Ennek megfelelően imádkozott is azután a Getszemáni-kertben a rá váró szenvedések küszöbén: „Atyám, *ha lehetséges*, távozzék el tőlem ez a pohár” (Mt 26,39)!

Ez a két eset egyúttal leszámol azzal az illúzióval is, hogy Isten kedveltjeit, „**az istenszeretőket nem érheti baj**”, ahogyan erre Jézus *ellenségei* is hivatkoznak, amikor ő már a kereszten van: „Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha szereti őt – azt mondta ugyanis: »Isten fia vagyok«” (Mt 27,43; vö. Bölcs 2,18: „...ha az igaz az Isten gyermeke, akkor Isten a pártjára kel, és kiszabadítja ellenségei kezéből”) – és ahogyan ezzel a *Sátán* is érvelt Jézus pusztai megkísértésekor: „Ha fia vagy Istennek, vesd le magad innen! Írva van ugyanis: »Angyalainak megparancsolja majd, hogy gondosan megőrizzenek téged«, és »tenyerükön fognak hordozni téged, nehogy kőbe üssed lábadat«” (Lk 4,9-11; Zsolt 90,11-12).

A fentiek azt is magukban foglalják, hogy **Isten nem avatkozik be csodákkal** a dolgok menetébe, sem annak érdekében, hogy megmentse „övéit”, sem azért, hogy valamit bebizonyítson, ahogyan ezt Jézus szintén már a pusztai megkísértésekor nyilvánvalóvá tette, ugyanis a Sátán felszólítására, hogy „Ha fia vagy Istennek, mondd ennek a kőnek, hogy váljék kenyérré!”, azt felelte: „Írva van, hogy »nem csupán kenyérral él az ember«” (Lk 4,3-4).

Ehhez az alapállásához később is hűséges maradt, és minden félreérthetőséget kizárva, „elvi síkon” is megfogalmazta. Amikor a farizeusok „égből való csodajelel” követeltek tőle, nyíltan megmondta: „Bizony, mondom nektek, ez a nemzedék nem kap *semmiféle* csodajelel” (Mk 8,11). Máskor ugyanezt elmondta a tömegnek is: „Ez a nemzedék rossz nemzedék, mert csodajelel követel. De Isten nem fog csodajelel adni neki, hacsak nem Jónás próféta jelét. Ahogyan ugyanis Jónás jellé lett a niniveiek számára, úgy lesz az emberfia is jel e nemzedék számára” (Lk 11,29-30). Márpedig Jónás semmilyen csodát nem művelt a niniveiek számára: azok pusztán a prédikációjának hatására tértek meg (ellentétben Mt 12,40 téves beállítással). – Tegyük hozzá: Ezeket állítva Jézus nem kerül ellentmondásba azokkal a kijelentéseivel, amelyekben „csodás” gyógyításaira hivatkozik mint Isten országának, illetve küldetésének jeleire (Lk 11,20; 7,22). E gyógyítások ugyanis csak „utólagos következtetés” alapjául szolgálnak, nem pedig „előzetes bizonyítékul” (vö. Lk 652. láb.).!

Istennek a világ menetébe történő be nem avatkozását Jézus egy alkalommal sokkal közvetlenebbül, mondhatjuk úgy is, sokkal durvábban fejezte ki. Lk 9,44-ben ez áll: „Vegyétek fületekbe ti ezeket a szavakat! Az embernek ugyanis, és így nekem is számolnom kell azzal, hogy **Isten emberek kezébe szolgált ki.**” Ezt érdemes részletesebben bemutatni:

Nagyon fontos *e mondás keretezése*, mert különös súlyt ad a közrefogott mondanivalónak. Az emberek mind csodálják Jézus összes tetteit (43b v.), s ebben a magasra szökött hangulatban mondja el Jézus a rettenetes kijózanító szavakat, amelyeket éppen tanítványainak kellene befogadniuk (44a v.), de ők nem értik a beszédét, és félnek is megkérdezni tőle annak értelmét (45. v.), alighanem azért, mert ösztönösen el akarják hárítani maguktól annak megértését, sejtve a rettenetes mélységeit.

Ami a *fordítást* illeti:

1) Az eredetiben olvasható „*emberfia*” jelentése: „az ember általában, és így én is” (ld. Mk 68. láb.).

2) A „kiszolgáltatatik” kifejezés *passivum divinum* (ld. Mk 59. láb.), ezért fordítottam így: „*Isten kiszolgáltatja...*”

3) Lukács emelkedettebb nyelvezetének tudva be és a jövő idő szokásos körülírásának tekintve a *mellein + főnévi igenevet (mellei paradidoszthai)* lehetett volna egyszerűen így fordítani: „Isten ki fogja szolgáltatni az emberfiát...” A *mellein* azonban igen gazdag jelentésű ige, sok egyéb mellett azt is jelenti, hogy „kell”, „muszáj” és „megemlékezik valamiről, számításba vesz”. A *szövegösszefüggés* (keretezés) és az alábbiakban kifejtett tartalom indokolja fordításomat („...nekem is számolnom kell azzal...”).

Mi az, ami olyan döbbenetes Jézus kijelentésében? Az, hogy noha a Messiásnak tartották őt (Mk 8,29), s azt gondolták róla, hogy Isten különleges védelme alatt áll (Mt 16,22), *ő is alá van vetve* a dzsungel törvényének! *Egyfelől* ezt hangsúlyozza a nagy lelkesedés közepette: „Jegyézétek meg jól: Nekem is számolnom kell azzal, hogy emberek kezébe kerülök...”

De hol marad Isten? Mindenestül benne van a dologban: éppen *Isten „szolgáltatja ki”* az embert, még „kedvenc fiát” is (Mk 1,11; 9,7; 12,6) brutális embereknek (és természeti katasztrófáknak, betegségeknek, baleseteknek...) – anélkül hogy beavatkozna az események menetébe. Ezt hangsúlyozza Jézus *másfelől*.

Ennél keményebb kijózanítás aligha lehetséges Istennel kapcsolatban, ez az ateizmus határát súrolja. És noha Jézus különbséget tett Isten be nem avatkozása és a bűnös emberi kiszolgáltatás között (vö. Mk 897. láb. és Lk 17,1; 22,22), nem adott racionális magyarázatot a megmagyarázhatatlanra, hanem szerényen tudomásul vette – és *mégis* bízott Istennel, nem vonta kétségbe abszolút jóságát. Ez a „mégis” választja el Jézus józanságát azok józanságától, akik azt mondják: Nincs Isten. S ha létezik „jézusi misztika”, akkor az ebben a „mégis”-ben áll. (Ld. még Mk 895. láb.!)

Jézus – többek között – gyönyörű, de ha úgy tetszik, vérlázító példabeszédekkel tette világossá, hogy **Istennek nem tulajdonsága az igazságosság** (ti. az „osztó igazságosság” = „mindenkinek, ami megilleti”, kissé leegyszerűsítve: „a jóknak jutalom, a rosszaknak büntetés”), pedig az igazságosságot minden korban Isten jellemzőjének tartja „az egész világ”; ezt a jézusi tagadást fejezi ki, hogy a király egyetlen kérő szóra elengedi szolgájának tízezer talentumos („végtelen nagyságú”) tartozását (Mt 18,23-33), a gazda kifizeti a teljes napi munkabért azoknak is, akik a tizenkét órából csak egyet dolgoztak le (Mt 20,1-15), és az apa feltételek nélkül visszafogadja a „tékozló fiút” (Lk 15,11-32), és még annak bűnvallomását sem engedi végigmondani (Lk 15,21).

Istennek ezt a „nem igazságos” mivoltát fejezik ki Jézus azon megnyilatkozásai is, amelyek szerint Isten soha *nem áll bosszút* (názáreti „székfoglalójában” az Izajás-idézetből kihagyva az utolsó félmondatot, nem hirdeti „Istenünk bosszújának napját”: Lk 4,19) , *nem bünteti betegséggel* a bűnöst (így szólt a bénához: „Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet”: Mk 2,5 – Mk 6,1. lábj), *nem büntet halállal* semmiféle bűnt (a Pilátus által lemészárolt galileaiakra utalva azt monda: „Ti azt gondoljátok, hogy ezek a galileaiak bűnösebbek voltak az összes többi galileainál, minthogy ilyeneket szenvedtek el. Mondom nektek: Semmiképpen”: Lk 13,1-3)!

Mindezekkel összhangban aztán Jézus azt is megállapítja: „Lehetetlen, hogy Isten útjától való eltántorítások ne történjenek” (hagyományos fordításban: „Lehetetlen, hogy botrányok ne forduljanak elő”, vagy: „Lehetetlen, hogy bűnre vezető alkalmak ne történjenek: Lk 17,1). Tágabban fogalmazva: **Nem lehet minden rosszat** és minden rossz embert **eltüntetni** a világból. Azaz: arra kell berendezkednünk, hogy együtt éljünk Istenbe vetett bizalmunk állandó veszélyeztetettségével, meg kell birkóznunk a „botrányok” állandóságával, ahelyett hogy bűn és szenvedés nélküli földi paradicsomot várnánk. – Ahogyan leleplezte azt az illúziót, hogy Istennek csodával kell megőriznie a szenvedéstől azt, akit szeret, ugyanúgy leplezi le itt azt az illúziót, hogy Isten képes külső beavatkozással kiküszöbölni a világból minden rosszat. Ahogyan már az elején is utaltam rá: csak az őt nem értők adták később ismét a szájába, hogy „Istennek minden lehetséges” (vö. Mk 10,27 és Mk 598. lábj.; Mt 26,39 és Mt 1107. lábj.).

Jézusnak az istenképre vonatkozó fenti illúziórombolásának logikus következménye, és így kihagyhatatlan része az ő **kultuskritikája**, amelynek legélesebb megnyilvánulása a jeruzsálemi templomra vonatkozó két megnyilvánulása.

Amikor egyszer a templomból kifelé haladva egyik tanítványa felhívta a figyelmét: „Rabbi, nézd, micsoda kövek és micsoda épületek!”, Jézus így válaszolt: „Ezeket a nagyszerű épületeket nézed? Semmiképp *nem marad itt kő kövön*, amelyet le ne rombolnának majd” (Mk 13,1-2)! – Válaszának háttere, illetve üzenete: Jézus élesen szemügyre vette a „templomi üzemet”, és *átlátta* annak *istenellenességét*, akár az áldozatbemutatással kapcsolatos üzletelés (Mk 11,15), akár a templomkincstár dolgában (Mk 12,41-44.40). Átlátta, hogy a templomi kultusz, vagy tágabban: a kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istennel folytatott *üzletelésre* (Mk 11,15), Isten akaratának megcselekvése helyett Isten *megvesztegetésére* (Mt 9,13), az emberekkel való megbékélés helyett az isteni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Nem volt hát nehéz arra a *következtetésre* jutnia, hogy ezt a kultuszt, ezt a vallásosságot Isten el akarja törölni (vagyis e mondás semmiképp sem a jeruzsálemi templom majdani fizikai lerombolásának megjövedőlése!).

Ennek a kultuskritikának a szimbolikus megfogalmazása/megjelenítése volt, amit a jeruzsálemi templom Jézus általi „megtisztításának”, „a kereskedők kiűzésének” szokás nevezni (Mk 11,15-17). Ennek a jelenetnek és mondanivalójának részletes magyarázatát Márk-kommentárom 656. lábjegyzetében foglaltam össze, itt csak annak lényegét idézem: 1) Jézus nem „kiűzte” a kereskedőket, hanem „elkezdte *kiutasítani* azokat, akik eladtak és akik vásároltak a templomban” (15. v.). 2) Jézus nem „megtisztítani” akarta a templomot, hanem *meg akarta szüntetni* az áldozati állatokkal folytatott kereskedést (és a részben ennek szolgálatában álló pénzváltást). Csakhogy áldozati állatok nélkül nincs kultikus áldozat, így hát ez azt jelenti, hogy *magukat a kultikus áldozatokat* akarta *megszüntetni*, mert azok egyfajta *cserekereskedelmet* jelentenek az ember és Isten között (áldozatbemutatásért jó termés, jó egészség, sikeres felvételi, karrier, jó házasság, anyagi gyarapodás stb., stb. cserébe; nyelvi telitalálat tehát Jézus szavazásztása a templomot illetően az „üzletközpont”:

„Ne tegyétek Atyám házát üzletközponttá!": Jn 2,16b). „Isten országában”, azaz a szeretet világában viszont nincs helye ilyesminek, csak a *kérésnek* (ld. Mk 580. l.áb., 2b-c pont!), ahogyan egyetlen valamirevaló családban sem üzleti alapon és módon nyújtják egymásnak a szolgálatokat.

Jézus önképe

Jézus kíméletlenül leleplezte a személyével kapcsolatos illúziókat is. A legfontosabb talán az, hogy **tagadta, hogy ő lenne a szó közkeletű értelmében vett Messiás**. Csak a két legfontosabb esetet emelem ki.

Az első esetben csak *közvetve*, de azért egyértelműen tanúskodik erről a szöveg: Jézus érdeklődésére, hogy kinek tartják őt a tanítványai, Péter határozottan azt feleli „Te vagy a Messiás.” Erre egyrészt keményen megtiltja nekik, hogy a személyéről beszéljenek az embereknek, másrészt – és ez a fontosabb – azt olvassuk: „Ezután elkezdte arra tanítani őket, hogy az emberfiának sokat kell szenvednie, mint alkalmatlannak el kell vettetnie...” (Mk 8,29-31; az „ezután” a görögben „és”, de szövegösszefüggés logikája igazolja, hogy az egyszerű „és”-t „ezután”-nal fordítsuk, amit megerősít az, hogy a párhuzamos helyen Máté így fogalmaz: „*Ettől fogva* Jézus elkezdte megmutatni tanítványainak, hogy el kell mennie Jeruzsálembe, sokat kell szenvednie...”: Mt 16,21). A messiási elképzeléssel tehát a maga „szenedő emberfia” (= ember)-mivoltát állítja szembe, ami eleve cáfolja a messiási mivoltot, hiszen a „szenedő Messiás” (sőt „kivégzett Messiás”) abszurd önellentmondás lenne.

A másik, az előzővel teljes összhangban lévő eset már *közvetlen* eligazítást ad (ha kellően megbirkózunk a fordítási és értelmezési problémákkal; a szögletes zárójelben foglaltak az én értelemszerű kiegészítéseim): Amikor a főpap egyenesen megkérdezi Jézustól: „Te vagy-e a Messiás...?”, ő azt feleli: „Te mondtad, hogy én vagyok; és látni fogjátok az emberfiát az Erő jobbán ülni...” (Mk 14,61-62; az „és”-t itt logikusan „ellenben”-nel kellene fordítani). A „*Te mondtad*” nincs benne minden kéziratban, ennél azonban fontosabb, hogy a közfelfogással (és sok szentírásfordító értelmezésével) ellentétben *nem* azt jelenti, hogy „Igen, én vagyok”, hanem azt, hogy „Ez a te véleményed”. Teljesen világos ez a *mátéi* megfogalmazásban (Mt 26,64): „[Ezt] te mondtad; [én] azonban [azt] mondom nektek...” (a görög *plén* jelentései: azonban, ámde, míg, miközben, inkább, jobban mondva), valamint a hasonló jánosi szövegösszefüggésben is (Jn 18,37): „Akkor király vagy te?... Te mondd [azt], hogy király vagyok... Én [viszont azt mondom, hogy] arra születtem...” (A hangsúlyos mondat eleji *egó* = „én” ellenvélemény-bejelentést vezet be, amit az is alátámaszt, hogy a királyok életcélja nem az igazságról szóló tanúságtetés szokott lenni...; vö. Mk 15,2). Jézus tehát – Márknál is érzékelhetően, a mátéi szövegösszefüggésben pedig egészen nyilvánvaló módon – *nem* tesz messiási önvallomást, hanem saját önértelmezését és Isten melletti hitvallását állítja *szembe* azzal; itt is „emberfiának” nevezi magát (vö. Mk 68. l.áb.), és válasza azt jelenti: „Isten, aki az én Erőm, a jobbára ültet engem, szorosan maga mellé mint jó barátját, s jobbát védőn rám helyezi – igen, erre a szegény, egyszerű emberre. Ő szeret és oltalmaz engem.” (Az „Isten jobbán ülni” itt inkább csak szemléletes, képszerű szófordulat, semmint a Zsolt 110,1 idézése.)

Jézus **elutasította magától az „Úr”** avagy „Király” **mivoltot**. Figyelmeztette hallgatóit: „Nem mindaz megy be a Mennyek országába, aki azt mondja nekem: »Uram, Uram!«, hanem csak az, aki teszi mennyei Atyám akaratát” (Mt 7,21). Emögött az áll, hogy Jézus kizárólag Isten „uralmának”, „országának” megvalósulását akarta (ld. Mt 6,10), önmagának semmiféle „uralmat/országot” nem kívánt, az ilyen feltételezések ellen tiltakozott. Jézus számára egyedül Isten az „Úr” (Mk 12,29-30), és csak Isten, az „Úr” „fiának” (Mk 9,7 – Mk 471. l.áb.),

követének tartotta magát; ezért utasította el az „Uram, Uram”-ozást éppoly határozottan, mint azt, hogy térdet hajtsanak előtte (Mk 1,40-41; 10,17).

Két gyakorlati példa a mondottakra: Amikor a Zebedeus-fiak azt kérik tőle: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobboldon, másikunk baloldon üljön majd a te dicsőségemben!”, akkor ridegen azt válaszolja: „Nem tudjátok, mit kértek”, majd felvilágosítja őket, hogy a király melletti díszhelyek helyett csak a maga „poharát” tudja felkínálni nekik, azt a poharat, amely a rá váró szenvedéseket jelképezi (Mk 10,35-40). – Amikor az utolsó vacsorán ismét versengés támadt a tanítványok között, hogy vajon melyikük számít a legnagyobbnak, Jézus így hűtötte le őket: „Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál” (Lk 22,27-28), s a János-evangélium tanúsága szerint azzal adott nyomatékot a maga szolgálai mivoltának, hogy megmosta tanítványai lábát (Jn 13,2-11).

Bármilyen furcsán hangzik is, és bármilyen sok csodálatos gyógyulás történt is Jézus által, ő **nem tartotta magát különleges csodatevőnek**. Elégséges bizonyítéka ennek az, hogy mindig határozottan elutasította, hogy „csodajelekkel” igazolja magát (ld. fentebb: Istenkép, 5. bek.), de különösen érdekes példáját láthatjuk az epilepsziás fiú meggyógyulásának történetében (Mk 9,14-27): Az apa előbb a tanítványoktól kért segítséget, de mivel azok hatástalannak bizonyultak, Jézushoz fordult ezekkel a szavakkal: „Ha képes vagy valamire, szánj meg minket, és siess segítségünkre!” Mire Jézus szinte felhördült: „Ez a »Ha képes vagy«!” Aztán hozzátette: „minden lehetséges annak, aki bízik Istenben.”

Azt látjuk tehát, hogy Jézus felindultan utasítja vissza az apa feltételezését (amelyet nyilván tanítványai is osztanak), miszerint talán képes olyasmire, *amire mások nem*, majd rámutat arra, hogy nem a különleges egyéni képességről, az emberi erőről van szó, hanem kizárólag az Istenbe (a tulajdonképpeni gyógyítóba) vetett bizalomról: aki feltétel nélkül rábízta magát, és ezzel eltakarítja az útból a lelki akadályokat, például a kételkedést, a félelmet, a görcsös erőlködést stb., az lehetővé teszi, hogy *a Teremtő életereje* kifejtse benne gyógyító hatását. Mindössze ennyi a „titok”, ebben áll Jézus, a nagy gyógyító „módszere”.

Azok után, hogy minek *nem* tartotta magát Jézus, említsük meg hangsúlyosan (bár utalás-szerűn ez már szóba került), hogy *ezekkel szemben* minek tartotta magát, nevezetesen **„emberfiának”**. – Az „emberfia” („emberek fia”) kifejezés eredeti értelme a hétköznapi arám nyelvben „az ember”, „egy ember”, „az ember általában”; az „én” körülírására használták, legtöbbször olyan összefüggésekben, amelyekben a meggyaláztatás vagy a halál volt a téma. A vallási nyelvben sajátos melléköngéje volt: „szegény, hatalom nélküli ember, aki egészen rá van utalva Istenre, és akit Isten támogat”. Jézus ezt a kifejezést használta önmaga megjelölésére, szokásos alapjelentésének megfelelően: „egyszerű, az embereknek kiszolgáltató, hatalom nélküli ember vagyok, akit azonban Isten a maga erejével tölt el”. Az *eredetinek* tekinthető emberfia-mondások mind ezt a jelentést hordozzák (pl. Mk 8,31; 14,41-42; Mt 11,16-19; Lk 9,44; 11,29-30.32; 12,8-9; egészen mást jelentett az „emberfia” a kor *apokaliptikus* irodalmában, de ez most nem témánk).

A fentiekből logikusan következik, hogy Jézus **elutasította** magától **a személyi kultusz bármiféle megnyilvánulását**.

Ennek jellegzetes formája volt, hogy térdre borultak előtte (ld. Mk 1,40; 7,25; Mt 17,14; 20,20). Jézus emiatti haragjának emlékezetét csak néhány kódex őrizte meg Mk 1,40-ben, pedig az nagyon is megalapozott volt: zsidó érzék szerint ugyanis a térdre borulás egyedül Istent illeti meg.

De Jézus már azt is visszautasította, hogy valaki jónak nevezze őt „Miért mondasz engem jónak?“, kérdezi a „gazdag ifjútól“, majd hozzáteszi: „Senki sem jó, csak egyvalaki: Isten” (Mk 10,18). Ezzel a kijelentésével Jézus a zsidóság alaphitvallásához csatlakozik („Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk, az egyedüli Úr”: 5Móz 6,4; ld. Mk 12,29), de megtölti azt saját üzenetével: Isten (abszolút) jó, és hozzá képest *senki* sem jó (vö. Mt 7,11). Ezt önmagára is vonatkoztatja, egy síkra helyezve magát minden emberrel.

Nem kevésbé tanulságos ebből a szempontból az az eset is, amelyikre nem szoktak figyelni: Egy asszony a tömegből így szól hozzá: „Szerencsés a méh, amely hordozott, és a mellek, amelyeket szoptál!” Ez a jellemzően keleti áradozás a látszat ellenére nem Jézus anyjának dicsérete, hanem zsidó szokás szerint közvetett *hódolat* Jézusnak, ugyanis ha egy tekintélyes embert meg akartak dicsérni, akkor az anyját magasztalták. Ő azonban még ezt a finom udvarlást is visszautasította: „Nem! Inkább azok a szerencsések, akik hallják és követik Isten szavát” (Lk 11,27-28).

Mindezek nyomán már egyáltalán nem meglepő, hogy Jézusnak az illúziókat kerülő realizmusa az őt követni szándékozókka, sőt tényleges **tanítványaival szemben is** megmutatkozott.

Annak, aki lelkesen kijelentette: „Követni foglak téged, *akárhová* mész is”, megmondta: „A rókáknak barlangjuk van, az ég madarainak fészük, de az emberfiának nincs hol lehajtania fejét.” Azokat pedig, akik bár szintén készek voltak követni őt, de feltételeket szabtak, igen keményen helyreigazította: „Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat! ... „Aki kezét az eke szarvára teszi, s közben hátratekint, nem alkalmas Isten országára” (Lk 9,57-62).

Közvetlen tanítványainak az illuzórikus lelkesültsége sem hatotta meg. A végső eseményekhez közeledve figyelmeztette őket: „Alighanem *mindannyian eltántorultok* majd” (Mk 14,27). Ennek kijelentésnek a pontos értelme és jelentősége csak akkor tárul fel, ha az utolsó vacsora utáni helyzettől eltérően abban a helyzetben és légkörben helyezük el, amikor Jézus *Jeruzsálem közelébe érkezik* messiási birodalmi reményeket ápoló „híveivel” (ld. Mk 11,8-10; Lk 19,37-38; vö. Lk 24,21). Ő ekkor szokásához híven hozzálát, hogy lerombolja jámbor *agyémüket*, nehogy a bekövetkező nagy csalódás teljesen letaglózza őket. – Pétert azonban nem tudja meggyőzni, ő majd változatlanul erősködik: „Lehet, hogy mindannyian eltántorulnak majd, de nem én!” Jézus azonban megmarad a valóság talaján : „Ámen, mondom neked, te ma, ezen az éjszakán, mielőtt a kakas kétszer kiált, háromszor tagadsz meg engem” (Mk 14,29-30).

Semmi messianizmus

Pontosabban a szó akkor bevett, *hétköznapi értelmében* vett messianizmus: a Messiás majd felszabadítja Izraelt az elnyomás (konkrétan a római elnyomás) alól, és naggyá teszi népét. – Főntebb már láttuk ennek közvetlenül Jézus személyét érintő vonatkozásait, most általános értelemben nézzük meg, de csak utalásszerűen, két példával.

Első názáreti fellépésekor Jézus idézi Izajás 61,1-2-t, ezt az Úr Szolgájáról szóló énekekkel rokon prófétai önvallomást, amelyet „messiási jövendölésként”. ill. annak „beteljesedéseként” is szokás értelmezni (Lk 4,18-19): „Az Úr Lelke szállt le rám, mivel felkent engem, hogy megvigyem az örömezenetet a nyomorgóknak...” (a héber „messiás” szó azt jelenti: „felkent”). Témánk szempontjából azért rendkívüli jelentőségű ez a szakasz, mert az idézet végén Jézus **kihagyta** (= nem olvasta föl) azt a félmondatot, amely az ő korában a messiási elvárások – ha úgy tetszik, illúziók – leglényegesebb elemét fogalmazta meg: „... (hogy kihirdessem) **Istenünk bosszújának napját**”.

A tudatos kihagyásról tanúskodik egyrészt egy *formai* mozzanat, mégpedig az evangélista „és összegöngyölte a könyvtekercset...” megjegyzése (20. v.), amely teljesen fölösleges lenne, ha nem azt akarná kifejezni: Jézus éppen *itt* tett pontot a felolvasott szöveg végére, másrészt az a *tartalmi* érv, hogy Isten bosszújának elvetése tökéletes összhangban áll Jézusnak a „*csak szerető Isten*”-ről adott tanításával. Csupán a kora keresztény apokaliptikusok „helyesbítik” majd Jézus istenképét, és hirdetik az evangélistáktól kezdve (pl. Lk 19,27) Pálon át (pl. Róm 12,19-20) a Jelenések könyvének szerzőjéig (pl. Jel 6,10 és 8-9. fejezet), hogy Isten bosszújának napja nem marad el, csak későbbre tolódott.

Elvi síkon számolt le Jézus a korabeli messiási eszmével egy kétségtelenül sok értelmezési problémát fölvető szakaszban (Mk 12,35-37): Amikor egyszer a templomban tanított, ezt a „találós kérdést” tette föl: „Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia? Hiszen maga Dávid mondta a szent Lélek által: »Így szólt az Úr az én uramhoz: Ül a jobbkezem felől, amíg ellenségeidet lábaid alá vetem!« Maga Dávid mondja őt »úrnak« – de akkor hogyan fia neki?”

Kétségtelenül a nagyon nehezen értelmezhető részek közé tartozik ez a néhány mondat, született is számos magyarázati próbálkozás. Az alábbiakban két olyan értelmezést foglalmazzok meg, amely beleillik Jézus szellemiségébe és tanításának egészébe, de a második érvényességét tartom valószínűbbnek:

a) A szó köznapi értelmében vett, dávidi stílusú, harcoss messiással szemben Jézus tarthatta magát a szó eredeti, „semleges” alapértelmében vett „messiásnak”, azaz „Isten Lelkével fölkent embernek”, „Isten küldöttének” (ld. Lk 4,18!). Ebben az esetben a 110. zsoltár 1. verséből vett érvvel amellettt tör lándzsát, hogy az *igazi* – tehát nem a korabeli, köznapi értelemben vett – messiás (ő maga) szellemi értelemben nem „fia”, alárendeltje, hanem „ura”, feljebbvalója Dávidnak (vö. Lk 10,23-24), tehát nem kell hozzá igazodnia: nem kell fegyverrel e világi uralmat megvalósítania (vagyis érvénytelen az ellenségek láb alá vetésének programja).

b) Rámutatva az isteni sugalmazásúnak tartott zsoltszöveg belső ellentmondására („a Dávid-fia Messiás *ura* Dávidnak”), Jézus arra világít rá, hogy „a szent Lélek által szóló” Dávid tévedett, mert *semmiféle* politikai messiás („Isten felkentje”, „Isten földi helytartója”) nem létezik, hiszen Isten maga az egyetlen „úr” (vö. Mk 12,29!), és ezért az általa akart „világrendben”, a szeretet rendjében (= „Isten országában”) semmiféle emberi uralomnak nincs helye (vö. Mk 10,40!) – Ez az értelmezés megfelel annak, hogy Jézus máskor is feltárta a próféták tévedéseit (ld. pl. Mk 9,4-8.12-13; Mt 11,11). Ha viszont ez a helytálló értelmezés, akkor Lk 4,18-ban „az Úr kent föl engem” nem jelent („igazi”) messiási mivoltot, hanem csak az isteni küldetést emeli ki, amit Jézus többször is hangsúlyozott.

Semmi apokaliptika

Az apokaliptikától megszabadított Jézus c. tanulmányomban részletesen bemutattam, hogy Jézus **teljes mértékben elhatárolódott** az ő korában is virágzó (és a kereszténységben az 1. század végéig tovább élő) apokaliptikus várakozásoktól, illúzióktól, ezért ennek az elhatárolódásnak is csak néhány megnyilvánulására utalok.

A földre elvetett mag terméshozásának példázatával (Mk 4,26-28) Jézus arra kérdésre ad választ, *hogyan* „érkezik”, „jön el”, „valósul (meg)” Isten országa. A korabeli apokaliptikusok úgy gondolták, hogy *az égből jön*, hirtelen (az Isten által előre meghatározott napon) és „dörgéssel-villámlással” (az összes gonoszok elleni pusztító háborúval, amelyben Isten az angyalokat, az igazakat és a természet erőit egyaránt beveti, majd idevarázsolja a

Paradicsomot). Jézus válasza: Nem, **nem így jön el!** Nem látványos csodák révén, hanem „csak” a vetőmag terméshozásának csendes, hétköznapi „csodájával”. Nem az égből jön, hanem a földön bontakozik ki, nem hirtelen, hanem fokozatosan, és nem „dérrel-dúrral”, hanem szinte észrevehetetlenül, látható ok nélkül, „automatikusan” (*automaté* = öntevékenyen). – A 29. v. („Amikor aztán a termés engedi, rögtön nekiereszti a sarlót, mert itt az aratás ideje”) Márk kiegészítése. Formailag a Márkra jellemző „rögtön” (*euthüsz*) alkalmazásáról és az ószövetségi idézet (Jóel 4,13) bevonásáról ismerhető fel, hogy betoldásról van szó, *tartalmilag* pedig arról, hogy ez a záradék a jézusi mondanivalóval éppen ellentétes, apokaliptikus irányultságot ad a példázatnak, a végítélet öldöklő angyalára irányítva az olvasó figyelmét (vö. Jel 14,15!).

Ugyanez a helyzet a mustármag példázatával (Mk 4,30-32a): A Jézus által használt kép különlegessége nem Isten országának eljövendő nagyságában áll, hiszen azt minden zsidó prédikátor lelkes szavakkal ecsetelte. A meglepő mozzanat Isten országa *kezdeti kicsisége*, hiszen azt várták, hogy apokaliptikus csoda révén hatalommal, lenyűgözően, egy csapásra jelenik meg. Jézus viszont azt mondja: „Kisebb minden más magnál...” – A 32b v. ismét Márktól eredő betoldás, amely az eredeti mondanivalót megint az ellenkezőjére fordítja, mert *a végső nagyságra* helyezi a hangsúlyt. Az evangélista ismét ószövetségi utalásokkal él (Ez 17,23; 31,6; Dán 4,9.18), amelyek mögött a maga részéről a népek misszionálásának gondolata húzódik meg.

Az apokaliptikus illúziókkal történő leszámolás perdöntő bizonyítékai azonban azok a jézusi megnyilatkozások, amelyeknek a lényegét így lehet megfogalmazni: **átkapcsolás az apokaliptikából a morálba**. A két legfontosabb esetet idézem föl.

Valaki egyszer megkérdezte Jézustól: „Uram, vajon csak kevesen vannak-e, akik megmenekülnek?” Ő azonban ezt felelte: „Vívjatok élet-halál harcot azért, hogy bemehesetek a szűk ajtón, mert – mondom nektek –, sokan törekszenek majd másképp bemenni, de nem fog sikerülni nekik” (Lk 13,23-24).

Jellemzően apokaliptikus kérdésselvetésről van szó, hiszen az apokaliptikában (vö. Mk 773. láb.) nagy jelentőségű volt annak találgatása, hányan és kik „üdvözülnek” majd. Jézus válasza tisztán tükrözi az ő apokaliptikával kapcsolatos magatartását: amikor apokaliptikus jellegű kérdést tesznek fel neki, akkor egyszerűen semmibe veszi a kérdés tárgyát, és az *apokaliptikus* tartalmú kérdésre *erkölcsi* tartalmú választ ad. Ez esetben: „Kevesen vannak-e...? **Ti vívjatok élet-halál harcot...!**” Azaz: Ne azt *találgassátok*, kevesen vannak-e vagy sokan, hanem *tegyétek* meg azt, ami a bejutáshoz szükséges! (A Jézus által használt képben az a döntő mozzanat, hogy az ajtó *szűk*, vagyis nem arról van szó, hogy az ajtó mögötti terem túl kicsi lenne, és csak kevés embert fogadhatna be. A belépésért folytatott élet-halál harcot tehát nem azért kell vívnunk, hogy „*kiszorítsuk* onnan versenytársainkat”, hanem azért, hogy „*önmagunkat kellően vékonyá tegyük*”, és *ily módon átférjünk* a szűk ajtón, vö. Mk 10,25).

Ha lehet, még világosabb ez a téma „központi” megjelenésében: Amikor a farizeusok megkérdezték tőle, mikor jön el Isten országa, Jézus így válaszolt nekik: „Isten országa nem kiszámítható módon jön el, és azt sem fogják mondani: »Íme, itt!« vagy »Ott van!«, mert íme, Isten országa rajtatok fordul” (Lk 17,20-21; a fordítás részletes magyarázatát ld. Lukács-kommentáromban)!

Itt is „az apokaliptikából a morálba való átkapcsolással” van dolgunk, csak most a legmagasabb szintű elvi megfogalmazásban. Nevezetesen: Miután Jézus elutasította az Isten országa eljövételének idejével és helyével kapcsolatos apokaliptikus találgatásokat, rámutat arra, hogy nem mástól (Istentől) kell várunk, hanem „*tőlünk függ*”, „**rajtunk fordul**” Isten

országának „létrejötte, kibontakozása, megvalósulása”. Ez a „rajtunk fordul”, „rajtunk áll vagy bukik” egyaránt jelenti Isten országának „egyszerű” *elfogadását, befogadását* (ld. Mk 580. láb., 4. bek.) és az érte végbevitt, *élet-halál harc intenzitású erőfeszítéseket* (vö. Lk 844. láb.), a szükség szerinti „láblevágást” és kereszt-fölvételt (ld. Mk 580. láb., 5. bek.; Mk 539. láb. és Mk 454. láb.).

* * *

Tudatosítva, hogy Jézus nem akart új vallást alapítani, legfeljebb „megreformálni” azt, amelyikbe beleszületett, a fentiek alapján talán a félreértés veszélye nélkül tehetjük föl ezt a kérdést:

Elképzelhető, hogy Jézus az egyetlen, aki illúziók nélküli vallást akart?...

(2019. december 10.)